

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ САДИБНО-ПАРКОВОГО БУДІВНИЦТВА ПОЛТАВЩИНИ XVIII–СЕРЕДИНИ XIX СТ.

Шевченко Л.С., кандидат архітектури, доцент кафедри дизайну
архітектурного середовища і містобудування

Полтавський національний технічний університет ім. Юрія Кондратюка

Анотація. Висвітлюються характерні методи дослідження садибно-паркового будівництва Полтавщини XVIII- середини XIX ст.

Ключові слова: наукове дослідження, садибно-парковий комплекс, методи дослідження, фактологічний матеріал.

Аннотация. Шевченко Л.С. Методы исследования усадебно-паркового строительства Полтавщины XVIII- середины XIX в. Освящены характерные методы исследования усадебно-паркового строительства Полтавщины XVIII-середины XIX в.

Ключевые слова: научное исследование, усадебно-парковый комплекс, методы исследования, фактологический материал.

Annotation. Shevchenko L.S. Methods of the research of the country estate-park buildings of Poltava region of XVIII- to the middle of XIX centuries. Methods of the research of the country estate-park buildings of Poltava region of XVIII- to the middle of XIX centuries is dedicated.

Keywords: scientific research, the country estate-park buildings, methods of the researching, an actual material.

Постановка проблеми. Культурно-історична спадщина Полтавщини представлена визначними пам'ятками історії, архітектури, культури, садово-паркового та декоративно-прикладного мистецтв, які становлять вагомую частку національно-культурного надбання України. Історичні садибно-паркові комплекси регіону були у свій час не лише взірцями вишуканої архітектурно-ландшафтної організації території, а й осередками культури, естетики, духовності українсько-російської інтелігенції, а отже – невід'ємною складовою української національної культури.

Зв'язок роботи з науковими програмами. Розвиток історико-архітектурної науки в Україні, яка потребує відтворення власної ландшафтної архітектури та висвітлення всіх її сторінок, вимагає всебічного дослідження цих об'єктів. Нажаль, їх збереженість на терені Полтавщини досить незначна. Тим актуальними й доречними є наукові розвідки про втрачені та збережені садибні комплекси регіону. Враховуючи стан збереженості більшості з них, небезпеку руйнації їх залишків, ця інформація може бути вельми своєчасною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням садибно-паркового будівництва України в цілому займалися І.Ігнаткін, Ю.Нельговський, В.Тимофієнко, Н.Новаковська, І.Косаревський, І.Родічкін, О.Тищенко, К.Черкасова та інші науковці. В останнє десятиріччя прикметним є поява низки дисертаційних робіт, яка безпосередньо стосується палацово-паркових комплексів конкретних регіонів держави: О.Михайлишин – Волині,

Н.Соснової й Н.Левкович – Галичини, В.Маланюк – Київщини та авторські – Полтавщини. У цих наукових роботах застосовувалася комплексна методика дослідження. Спільним для всіх робіт є опрацювання матеріалів за наступними методами: аналіз першоджерел, порівняльно-історичний аналіз, візуальне натурне обстеження збережених об’єктів та авторські графічні реконструкції втрачених.

Мета роботи. Попередні авторські наукові розвідки висвітлювали різноманітні аспекти садибно-паркового будівництва Полтавщини в цілому та значних палацово-паркових комплексів зокрема. Переслідуючи мету комплексного вивчення садибно-паркового будівництва регіону, окреслимо методи їх дослідження, які дають можливість систематизувати фактологічний матеріал й представити цілісну картину розвитку цих об’єктів.

Виклад основного матеріалу. Методи дослідження являють собою певний інструмент для отримання необхідного фактичного матеріалу. Тому правильно обрані методи сприяють розв’язанню поставленої конкретної мети. Авторкою дослідження садибно-паркового будівництва проводиться на двох рівнях – емпіричному та теоретичному, які постійно переплітаються між собою (рис. 1).

Рисунок 1 – Рівні наукового дослідження

Опрацювання невідомих та маловідомих джерельних матеріалів, які стосуються садибно-паркового будівництва, їх систематизація – це перший крок у процесі накопичення необхідної інформації. *Аналіз історіографічних матеріалів* із садибно-будівництва Полтавщини показав, що до початку XIX ст. будь-яка інформація стосовно садибно-паркових комплексів зберігалася у переважній більшості в особистих приватних архівах їх власників, які майже не збереглися. Чи не єдиними інформаційними джерелами того періоду є купчі грамоти на придбані землі та гетьманські накази й універсали

на пожалування земель, які у невеликій кількості зберігаються в державних архівах. Опрацювання існуючих архівних першоджерел, доступних історичних, архітектурних і літературних джерел, наукових праць та архітектурно-проектних матеріалів сприяли виділенню певного фактологічного матеріалу для подальшого ретельного аналізу (рис. 2).

Хронологічні етапи	Характер літературних джерел	Фактичний матеріал для опрацювання
Початок – середина XIX ст.	Статистично-описовні дані (описи міст, містечок, поселень; дані про землевласників)	Описи маєтків, садиб; характеристика їх власників
Кінець XIX – початок XX ст.	Історико-архітектурні праці (історичне, суспільно-політичне, соціально-економічне життя регіону); Періодичні видання; Енциклопедичні видання (соціально-історична інформація, статистичні та біографічні дані); Красознавчі праці	Соціально-політичні передумови виникнення садибно-паркових комплексів; Описи маєтків, садиб, характеристика їх власників; Заможність, соціальний стан у суспільстві власників маєтків.
Середина XX ст. – початок XXI ст.	Історія, архітектура, етнографія Лівобережжя; Енциклопедичні видання; Архітектурні наукові праці (в тому числі дисертаційні); Книжкові красознавчі видання; Дослідження стилю класицизму	Розміщення садиб у міських та замських структурах; Описи маєтків, характеристика їх власників; Архітектурно-планувальні рішення об'єктів; Вивчення російської архітектурної школи на вирішення садиб

Рисунок 2 – Аналіз історіографічних джерел

Аналіз історіографічного матеріалу, систематизованого за основними напрямками дослідження, дає змогу виділити «білі плями» у попередніх наукових роботах та окреслити питання й матеріали для сучасного опрацювання.

Процес накопичення фактичного матеріалу не обмежується лише вивченням історіографічних матеріалів. Невід'ємною частиною цього процесу є *візуальне натурне обстеження* збережених об'єктів дослідження або їх

залишків. З метою фіксації існуючого стану будівель та паркової території виконуються рисунки, або акварелі. Вони дають приблизне уявлення про об'єкт. Найбільш точне документальне зображення об'єкта забезпечується світлинами, які підтверджують достовірність результатів дослідження та правильність застосованих емпіричних і теоретичних методів.

Подальше опрацювання матеріалів базується на *історико-фактологічному* (опис фактів з історії садибного будівництва та садово-паркового мистецтва регіону), *монографічному* (детальне поглиблене вивчення конкретних значних палацово-паркових ансамблів, середніх за розмірами садибних комплексів та дрібних маєтків) та *монографічному* методах, при якому об'єктами дослідження є всі садибно-паркові комплекси населених місць Полтавщини XVIII – середини XIX ст. різних рівнів урбанізації.

При обґрунтуванні регіональної специфіки архітектурно-планувальних та композиційних рішень садибно-паркових комплексів використовується *порівняльно-історичний* метод дослідження. Він базується на порівнянні полтавських об'єктів з їх аналогами із сусідніх з Полтавщиною регіонів – Харківщиною, Київщиною а також об'єктами Російської імперії, у тому числі типовими («зразковими») проектами.

Системний метод дає можливість розглянути об'єкти дослідження як єдиний комплекс з узгодженим функціонуванням усіх його складових частин, визначити закономірності функціональної, об'ємно-планувальної та композиційної побудов як комплексів у цілому, так і будівель та паркової території зокрема. Систематизація отриманих історико-архітектурних і ландшафтних даних сприяє виділенню об'єктів за ландшафтно-планувальною та функціонально-просторовою композицією, композиційним прийомом організації головних будівель комплексів – палаців, їх функціональним укладом.

Визначення впливу історичних стилів, пануючих стильових напрямів і тенденцій на розвиток стильових і композиційних рішень палацово-паркових утворень ґрунтується на *стилістичному методі* дослідження. Він дає підстави виділити садибно-паркові утворення за стильовими ознаками – ранньокласицистичні, де ще зберігаються барокові мотиви та елементи народної архітектури; власне класицистичні; об'єкти в стилі «народного романтизму», сформованого на розвиткові народних мистецьких архітектурних традицій із залученням досягнень етнографічної науки.

Процес наукового пізнання садибно-паркового будівництва Полтавщини XVIII – середини XIX ст. покликаний не лише поглибити історико-архітектурні знання, вивчити еволюцію маєткових утворень, створити цілісну картину їх розвитку, а й надати теоретичні основи для розв'язання практичних проблем. Особливо актуально постають питання реконструкції збережених ансамблів, органічного включення елементів історичної забудови в сучасну містобудівну структуру, регенерація комплексів та їх сучасне використання. Тому на основі

отриманих усебічних наукових даних доцільним є розроблення *графічної ретроспективної реконструкції* втрачених або частково втрачених садибно-паркових комплексів, де в повній мірі проявляється взаємозв'язок теоретичних складових дослідження та практичного втілення результатів. Практичний бік дослідження являє собою вирішальне підґрунтя складного науково-творчого процесу [1, С. 14].

Отже, результати вишукувань не лише вирішують практичні потреби реконструкції окремих елементів ансамблів і комплексів в цілому, а також в залежності від сучасних функціональних та естетичних вимог здійснюють регенерацію даних об'єктів із поверненням їм первісного виду. Результати роботи дають методологічне обґрунтування для проектування аналогічних об'єктів сьогодення, допомагають вирішити питання використання в сучасних умовах збережені садибно-паркові комплекси, у тому числі й у туристичному призначенні, що зумовлює й конкретну економічну доцільність цього дослідження.

Подальші дослідження. У подальшому може бути сформована методика архітектурно-ландшафтного проектування сучасних родинних маєтків, заснована на досліджених історичних аналогах.

Література:

1. Як підготувати і захистити дисертацію на здобуття наукового ступеня. Методичні поради / Автор-упорядник Л.А.Пономаренко, д.т.н., проф. – К.: Редакція «Бюлетеня Вищої атестаційної комісії України», Видавництво «Толока», 2001. – 80 с.

Надійшла до редакції 16.04.2007